

Moje iskustvo povratka u domove ispitanika, koji su se iz godine u godinu sve više otvarali u svojim kazivanjima, naučilo me je da “stvarni boravak na terenu nužno podrazumeva da antropolog [...] stekne prijatelje i poznanike i da te veze održava i neguje”.

Milijuni na putu u Međugorje prenose svoja iskustva širom sveta, a Marijana Belaj je u ovoj nadasve vrednoj knjizi čitaocima prenela iskustva istraživača koji ulazi u temu i svoju posvećenost vidi kao “jedno hodočašće u potrazi za idealom”. Nesumnjivo da je potragu uspešno okončala.

Lidija Radulović

Ozren Biti: *Nadzor nad tijelom. Vrhunski sport iz kulturološke perspektive*

Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2012., 272 str.

Kako i sam Ozren Biti navodi, ova knjiga, nastala na temelju vlastite disertacije, svoje postojanje može zahvaliti autorovoj cjeloživotnoj privrženosti sportu. Tijekom godina taj je interes prerastao okvire aktivnog sudjelovanja i praćenja sporta te se manifestirao željom da se pomoću znanstvenog aparata pozabavi s nekoliko aspekata suvremenoga sporta, s naglaskom na poziciju tijela u njemu. Upravo je bavljenje tijelom kao odnosom moći u radovima Michela Foucaulta omogućilo da sport postane legitimnim predmetom istraživanja društveno-humanističkih znanosti u drugoj polovici 20. stoljeća. Do tada se sport smatrao neozbiljnom temom za istraživanje, trivijalnošću, dokolicom, gubitkom vremena, aktivnošću koju je besmisleno analizirati. O sportu se ovdje promišlja ponajviše kroz prizmu kulture, ne zanemarujući klasične sociološke teorije istraživanja sporta kao masovnoga društvenog fenomena i pokušavajući dati naglasak na to da sport kao dinamična kategorija nosi različito značenje u različitim vremenskom i kulturnom kontekstu. U šest raznovrsnih poglavlja knjige autor iz kulturnostudijske i kulturnoteorijske perspektive pokušava analizirati prakse i fenomene koje prepoznaje u vrhunskome sportu, a koje možemo staviti pod zajednički nazivnik – nadzor nad tijelom.

U uvodnome dijelu autor obrazlaže kako se sam pojam sporta donekle opire jasnomu i jednoznačnom definiranju jer mu se može pristupiti s toliko različitih strana – kao igri, sustavu striktnih pravila, borbi, teatru, spektaklu itd. Naravno, kao što i naslov govori, veći dio knjige ipak je posvećen (sportskom) tijelu i njegovu mjestu u današnjoj potrošačkoj kulturi, općoj *celebritizaciji*, politici, medicini ili pak medijskoj ulozi u stvaranju spektakla. Tijelo je središnji element trokuta

“sport, tijelo, nadzor” upravo zato što je idealan objekt nadzora te osigurava veliku količinu detalja o osobi, a kako je tijelo i indikator autentičnosti pojedinca, biva nadzirano u različitim trenucima, mjestima i na razne načine. Upravo zato se u knjizi problematiziraju oblici i principi nadzora nad tijelom u sportu i tumači se nadzor u polju sporta, a ne sport u društvu nadzora. U prvom poglavlju donose se smjernice za promišljanje pojma vrhunskoga sporta, distancira ga se od bliskih pojmova poput profesionalnoga, globalnog ili natjecateljskog sporta i smješta u kontekst potrošačke kulture u doba lake moderne po Zygmuntu Baumanu, gdje potrošnja zamjenjuje proizvodnju. Autor smatra da je potrebno razdvojiti pojam vrhunskoga sporta na aktivni i pasivni odnos prema njemu, no ta zadaća nije laka jer stupnjevanje zaokupljenosti u većine pasivnih uživatelja sporta gotovo je nemoguće, za razliku od pojmova amaterskog i profesionalnog sporta gdje se linija razgraničenja vrlo lako može povući.

U drugom poglavlju ideja nadzora tijela u sportu povezuje se s tumačenjem nadzora nad tijelom koje nalazimo kod Michela Foucaulta i elaborira se utjecaj njegovih ideja na studije tijela i nadzora, čiji se pak utjecaj odrazio u kasnijim razmatranjima djelovanja moći, discipline i diskursa u svijetu sporta. Tako saznajemo da je jedan od bitnijih momenata u akademskom usponu studija tijela bilo osnivanje časopisa *Body & Society* 1995. godine, gdje urednici u uvodnom broju ističu nekoliko ključnih područja istraživanja, poput simboličkog značenja tijela, razlika između spola i roda, odnosa između tijela i tehnologije, studija zdravlja i bolesti te sociologije sporta.

Treće poglavlje donosi promišljanja o političkom nadzoru nad tijelom u sportu i odnosu sporta i tijela prema svim ostalim aspektima moći koje najčešće vežemo uz hegemoniju, ideologiju i državu. U ovom ćemo dijelu pronaći i nekoliko konkretnih, zanimljivih primjera takvih odnosa, poput slučaja (pre)pjevanja nacionalne himne u negativnom kontekstu talijanskog nogometaša Marchisia ili ganutljivog plakanja sjevernokorejskog nogometaša Tae-se Jonga prilikom izvođenja himne. Sport je neizbježno kontaminiran politikom u njezinim najrazličitijim značenjima, navodi autor, ali upravo zato i jest vrlo podesan za istraživanja, posebno u slučajevima kada državna politika želi u njega utisnuti svoj pečat.

Nadalje, neizbježna tema ovakve studije vezane uz tjelesno jest i zdravlje. Sve konotacije medicine i tehnologije koje vežemo uz koncept zdravog tijela analiziraju se u četvrtom poglavlju, počevši od Pierrea de Coubertina i poznate uzrečice “u zdravom tijelu zdrav duh”, kojom se promovirao sportski i olimpijski duh u 19. stoljeću. Opisana je i kratka povijest sportske medicine sve do današnjega hipermedikaliziranog trenutka, tj. dopinga i genetskih modifikacija. Tu dolazimo i do neizbježnog momenta provokativne rasprave o tehnološkom nadzoru nad tijelom, ne samo u sportu, nego i uopće, te pitanja kamo vode suvremeni trendovi

kibernetizacije sporta, gdje su tehnološka pomagala postala svakodnevnica (proteze u atletici, “superkostimi” u plivanju).

Peto, posljednje poglavlje nadovezuje se dijelom na početak knjige i već analiziranu potrošačku kulturu tumačenjem sporta i tijela kroz prizmu spektakla i medijske pokrivenosti. Televizija, kao najzastupljeniji medij, odigrala je najveću ulogu u komercijalizaciji sporta, što postaje posebno uočljivo od 80-ih godina 20. stoljeća do danas. Sprega ekonomije, medija i sporta nikada nije bila tako jaka kao danas, a povijesnom prekretnicom mogu se smatrati Olimpijske igre u Los Angelesu 1984. godine, koje su sport okrenule u smjeru korporativnog kapitalizma, korporativnih imidža, televizijske zabave i konzumerizma. Početkom tog desetljeća Međunarodni olimpijski odbor je omogućio profesionalnim sportašima sudjelovanje na Olimpijskim igrama, čime je pokrenuta komercijalizacija olimpijskog pokreta, a sport je ušao u doba poduzetništva. Kako stvari ne bi ostale samo na tome, televizijske postaje se, potaknute društvenim i ekonomskim promjenama i sve većom količinom slobodnog vremena dostupnom ljudima, oslobađaju tereta bivanja samo javnim servisom te odlučuju popuniti to slobodno vrijeme društva sve većom količinom prijenosa sportskih događanja. U 21. stoljeću medijsko pakiranje sporta i spektakularizaciju pojačavaju i novi mediji poput interneta i kompjutorskih igara, što donose i bitan obrat – interaktivnost koja konzumente potiče na neprekidnu potrebu za novim senzacijama.

Za kraj, trebalo bi istaknuti da je u svakome drugom pogledu, ako izuzmemo sociološka istraživanja navijača, ova knjiga potpuna novost na našem znanstvenom prostoru te mi se čini da će njezin utjecaj biti vidljiv tek u dogledno vrijeme. Ako je kod domaćih istraživača dosad i bilo kakve nedoumice pri posezanju za sportskim temama, ova bi ih knjiga trebala uvjeriti da je ne treba biti. “Nadzor nad tijelom” samo je jedna instanca analize suvremenog sporta, ali njome su uistinu otvorena i mnoga neistražena polja koja će još godinama hraniti nezasiťnu “glad” znanstvenika društvenih i humanističkih znanosti.

Tibor Komar